

Ahmed
Zeki
Paşa

birleri kapsayan doksan altı maddelik bir rapor hazırlayarak Sadrazam Hilmi Paşa'ya sunmuştur (Teşrinisâni 1325/ Kasım 1909). Bu tanzim ve islah çalışmaları çerçevesinde İstanbul kütüphanelerinin "Osmanlı kütüphaneleri" adıyla tek çatı altında toplanmasını da öngören bu rapor aynı yıl Matbaa-i Ahmed İhsan'da basılmıştır.

Ahmed Zeki Paşa hayatının son yıllarını Doğulu ve Batılı ilim adamlarıyla dolup taşan "Beytül-urûbe" adını verdiği Fustat'taki evinde geçirdi. 21 Rebül-evvel 1353'te (4 Temmuz 1934) Kahire'de öldü ve Cize'de kendi yaptırdığı kabre defnedildi.

Eserleri. İslâm âleminin uyanışı uğrunda büyük gayret gösteren, İslâm tarihi ve medeniyeti ile coğrafya sahasında uzman olan Ahmed Zeki Paşa'nın çeşitli dergi ve gazetelerde Arap medeniyeti, İslâm büyüklerinin hayatı ve İslâm tarihine dair Arapça-Fransızca veya sadece Arapça olarak yayımlanmış konferans ve araştırmalarıyla bir kısmı henüz yayımlanmamış pek çok eseri vardır. Yayımlanan belli başlı eserleri şunlardır: 1. *Mevsû'âtü'l-'ulûmî'l-'Arabîyye ve bahş'alâ resâ'ili İhvanî's-Safâ* (Kahire 1308). Arapça yayımlanmış ansiklopediler üzerine bibliyografik bir inceleme mahiyetindeki bu eserinde ilmî mecmua ve eserlerin isimleri ile ihtiva ettikleri konuları belirtir ve müellifleri hakkında kısa bilgi verir; ayrıca İhvan-ı Safâ risâleleri üzerinde durur. 2. *es-Sefer ile'l-mu'temer* (Bulak 1311/1894). Mısır hükümeti adına IX. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi'ne katıldığı sırada yazdığı risâleleri ihtiva eder. 3. *Kâmüsü'l-coğrâfiyyeti'l-kadîme bi'l-'Arabî ve'l-Fransevî* (Bulak 1317/1899). 4. *ed-Dünyâ fi Bâris* (Kahire 1900). Paris'in 1900 yılındaki durumu hakkında bilgi verir. 5. *Erba'ate aşere yevmen sa'iden fi hilâfeti 'Abdirrahmân el-Endelüsî* (Kahire 1303). 6. *Târîhu'l-Meşrîk* (Bulak 1314/1897). Fransız yazar Gaston Maspéro'nun *Histoire ancienne des peuples d'Orient* (Paris 1894-1899) adlı eserinin özet halinde tercümesidir. 7. *et-Terkîm fi'l-luğati'l-'Arabîyye* (Bulak 1331/1913). 8. *el-Hadâretü'l-İslâmîyye* (Kahire, ts.). Üniversiteye verdiği konferanslardır. 9. *er-Rık fi'l-İslâm* (Bulak 1309). Ahmed Şefik'in *L'Esclavage au point de vue musulman* (Kahire 1891) adlı Fransızca eserinin tercümesidir. Eser, *er-Rık fi'l-İslâm Tercümesi* adıyla Türkçe'ye de çevrilmiş ve İkdâm Yayınevi tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1314).

Bunlardan başka İbnü'l-Kelbî'nin *Kitâbü'l-Eşnâm* (Kahire 1342), İbn Fazlulah el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-ebşâr* (Bulak 1312), Câhiz'in *et-Tâc fi ahlâki'l-mülûk* (Bulak 1312), Safedî'nin *Nektü'l-himyan fi nüketi'l-'umyân* (Kahire 1910), Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-ereb fi fününi'l-edeb* adlı eserlerini neşre hazırlamıştır. Ahmed Zeki Paşa ile Anastase el-Kermelî'nin birbirlerine yazdıkları mektuplar Hikmet Rahmânî tarafından *er-Resâ'ilü'l-mütebâdile beynehümâ* adıyla yayımlanmıştır (*Mecelletü'l-Mevrid*, VI/2 [1977], s. 143-192).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, I, 971; Brockelmann, *GAJ Suppl.*, III, 281-283; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 225-226; III, 17; S. M. Ali, *Arab Geography*, Aligarh 1960, s. 172-173, 175; Muhammed Kürd Ali, *el-Mu'âşurân* (nşr. Muhammed el-Misrî), Dimaşk 1401/1980, s. 48-58; Müneccid, *Mu'cem*, V, 49; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 126-127; Bichr Farès, "Ahmad Zakî Pasha", *REI*, III (1934), s. 383-392; İsa İskender el-Ma'lûf, "Ahmed Zeki Bâşâ", *MMAdm.*, XIII/9-10 (1935), s. 394-398; Adnan Ötügen, "İstanbul Kütüphaneleri Hakkında 48 Yıl Önce Zamanın Sadrazamına Sunulmuş Bir Rapor", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, V/3, Ankara 1956, s. 206-226; *el-Mukteţaf*, XV, Kahire 1981, s. 269-270; Enver el-Cündî, "el-İjzânetü'z-Zekiyye", *Ah-bârü't-türâşi'l-İslâmî*, sy. 3, Kuveyt 1985, s. 31-35; sy. 4 (1985), s. 26-28; *Mu.A.*, I, 61.

AHMET AĞIRAKÇA

AHMED b. ZEYNİ DAHLÂN

(bk. DAHLÂN, Ahmed b. Zeyni).

AHMED ZİYÂEDDİN GÜMÜŞHANEVÎ

(bk. GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmed Ziyâeddin).

AHMED ZÜHDÜ PAŞA

(bk. ZÜHDÜ PAŞA).

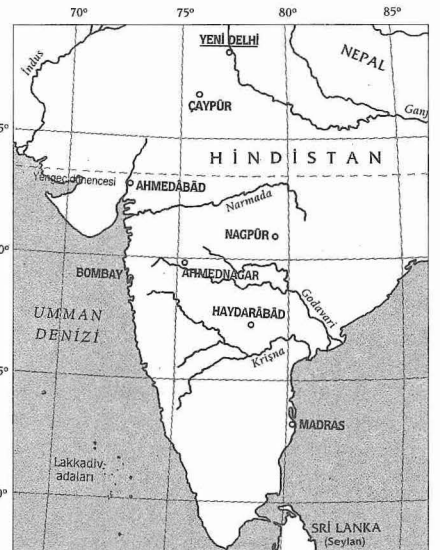
AHMEDÂBÂD

(أحمد آباد)

Batı Hindistan'da
Gucerât eyaletinin en önemli şehri.

Gucerât Devleti'nin üçüncü hükümdarı I. Ahmed Şah (1411-1442) tarafından Sabarmati nehrinin kıyısında, eski Asaval şehrinin yakınında kuruldu (1411) ve bu tarihten itibaren devletin başşehir, ticaret, sanayi, kültür ve sanat merkezi oldu. I. Ahmed Şah'tan Bahadır Şah'a (1526-1537) kadar bütün hükümdarlar camiler, saraylar ve çarşılar yaptırarak şehri güzelleştirdiler. Böylece Gucerât Sultanlığı'nın ilk yüzyılında çok gelişerek XVI. yüzyılda Hindistan'ın en güzel ve en büyük şehri haline geldi, sanat ve mimaride zirveye ulaştı. Şehir, Hümayûn (1530-1540) tarafından kısa bir süre ilhak edildi. Ekber Şah'ın 1572-1573 yıllarında yaptığı iki sefer sonunda bütün Gucerât Devleti ile birlikte Bâbürlüler'in hâkimiyeti altına girdi. Ekber Şah ve daha sonraki hükümdarlar zamanında giderek gelişti, fakat Evrengzîb'den (ö. 1707) sonra gerilemeye başladı ve güneyindeki Sûrat ve Bombay gibi sahil şehirlerinin ticarî bakımdan ön plana geçmesiyle eski önemini kaybetti. 1758'de Maratalar'ın, 1818'de ise İngilizler'in eline geçen şehir, bu tarihten Hindistan'ın bağımsızlığını elde ettiği 1948'e kadar İngiliz hâkimiyeti altında Bombay eya-

Ahmedâbâd

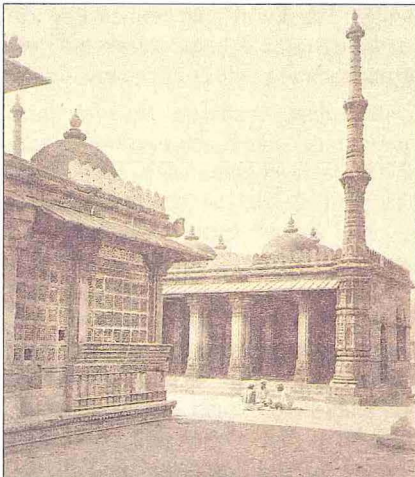

letin bir il merkezi olarak kaldı. 1960'tan 1970'e kadar da Gucerât eyaletinin geçici başşehri oldu.

Hindistan'ın diğer eyaletleriyle bağlantısının sağlanması şehrin hızla büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Çarşı-pazarları, cami-mescitleri, kütüphaneleri ve diğer sanat eserleriyle ün kazanan şehir, Gucerât İslâm hükümdarları tarafından birçoğu bugün de mevcut olan çeşitli sanat eserleriyle süslenmiştir. Devrin meşhur şairi Pîr Muhammed Şah'ın dergâhındaki kütüphane sadece Ahmedâbâd'ın değil, o bölgenin de en büyük ve en önemli kütüphanesi idi. İnşalarında Osmanlı mimarları, hat-tat ve çinicileri de çalışmış olduğundan bu âbidelerde gerek mimari, gerekse tezyinat bakımından Osmanlı sanatının izleri görülmektedir.

Modern sanayinin kurulmasıyla devamlı gelişen ve kalabalıklaşan Ahmedâbâd'da tekstil önemli bir yer tutar. Şehrin ayrıca altın ve gümüş işlemeli brokarları, ipekli kumaş ve dokumaları, **kemhâ*** ları da çok ünlüdür. Pândân denilen meşhur Hint kutu ve çekmeceleri, gerçek bir sanat eseri olarak çok değerli tahtalara işlenmiş, lake tekniği de kullanılarak tahtalar dantelâ gibi süslenmiştir. Fakat şehre esas karakterini veren, müslüman ve Hindü mimarların yaptıkları dinî yapılarıdır. Daha XVII. yüzyılda 1000 kadar mescidin bulunduğu Ahmedâbâd'da, Âzam Han Sarayı ve Medresesi, Serdar Han Camii ve Türbesi en önemli mimari eserler arasında yer almaktadır. Şehrin 1981'deki nüfusu 2.059.725 idi.

Ahmedâbâd Ulucamii (İÜ Ktp., nr. 91360)

Ahmedâbâd'da
Bâbü'r
İmparatorluğu
döneminde
basılmış
(h. 1005)
gümüş sikkenin
ön ve arka yüzü
(İstanbul
Arkeoloji Müzesi,
Teşhir, nr. 2564)

BİBLİYOGRAFYA :

Gul Badan Begam, *The History of Humâyûn: Humâyûn-Nâma* (trc. A. S. Beveridge), New Delhi 1983, s. 71, 132-133; *Muhammedan Architecture of Ahmedabad (1412-1520)*, Bombay 1900; A. K. Coomaraswamy, *History of Indian and Indenosian Art*, New Delhi 1972, s. 93, 111-112, 116, 120; Abul Khair Muhammad Faroouque, *Roads and Communications in Mughal India*, Delhi 1977, s. 93-95, 134-136; A. Chandra Banerjee, *The State and Society in Northern India*, Calcutta 1982, s. 330-337; K. V. Soundora Rajan, *Islam Builds in India*, Delhi 1983, s. 168-177; Ashvani Agrawal, *Studies in Mughal History*, Delhi 1983, s. 44, 193, 196, 200; W. H. Moreland, *India at the death of Akbar*, New Delhi 1983, s. 8, 157, 175; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, s. 366, 393; M. Mujeeb, *Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 11, 193, 369; *Britannica Book of the Year 1986*, Chicago 1986, s. 384; B. G. Gokhale, "Ahmadâbâd in the XVIIth century", *JESHO*, XII/2 (1969), s. 187-197; H. C. Fanshawe, "Gucarât", *IA*, IV, 819; "Ahmedâbâd", *İDMİ*, II, 167; "Ahmadâbâd", *Eİ²* (İng.), I, 299; Z. A. Desai, "Ahmadabad", *Elr.*, I, 663-665.

MUSTAFA OĞUZ

AHMEDİ

(أحمدی)

(ö. 815/1412-13)

Türk edebiyatında ilk *İskendernâme* ve sonundaki "Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân" kısmı ile şöhrat bulan divan şairi.

Muhtemelen 735 (1334-35) yılında doğdu. Asıl adı İbrâhim, lakabı Tâceddin, babasının adı Hızır'dır. Hayatı hakkındaki bilgiler yetersiz ve tutarsızdır. Sehî, Latîfî, Hasan Çelebi ve Âlî'nin verdiği bilgiler İbn Arabşah, Taşköprizâde ve Mecdî'den alınmış olup dağınık ve zayıftır. Kaynaklar Ahmedî'nin Germiyanlı (Taşköprizâde, Mecdî) veya Sivaslı (Latîfî, Âlî) olduğuna dair iki ayrı rivayeti tekrar etmektedirler. İlk öğrenimini nerede ve nasıl yaptığı da bilinmemektedir. Ancak kaynaklar bilgisini arttırmak için Mısır'a gittiğinde birleşmektedirler. Mısır'da Şeyh Ekmeleddin'in öğ-

rencisi olan Ahmedî'nin oradan dönünce bir ara Aydınoğulları'na intisap ettiği, İsâ Bey'in (1360-1391) oğlu Hamza için yazmış olduğu *Mizânü'l-edeb* ile *Mi'yârü'l-edeb* adlı Arap sarf ve nahvine dair kaside tarzında Farsça iki ders kitabından anlaşılmaktadır. Ahmedî'nin Germiyanlılar'na intisabının İsâ Bey'in saltanatından önce mi yoksa sonra mı olduğu meselesi henüz aydınlığa kavuşmadığı gibi, Osmanlılar'na intisabının da ne zaman olduğu kesin şekilde belli değildir. Yalnız Emîr Süleyman'la olan münasebeti onun ölümüne kadar (1410) devam etmiştir. Nitekim *İskendernâme*'deki "Mevlid" kısmı Bursa'da Emîr Süleyman zamanında yazılmıştır (810/1407). Ahmedî'nin Emîr Süleyman'a yakınlığı, eserlerinin çoğunu ona ithaf etmesinden anlaşılmaktadır. Emîr Süleyman'ın ölümünden sonra kendisine bir hâmi arayan Ahmedî, o sırada Bursa'ya gelen I. Mehmed'in çevresine girmeye çalışmıştır. Mecdî, onun seksen yaşını geçmiş olarak Amasya'da öldüğünü kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *Divan*. Ahmedî'nin hayli hacimli olan divanı, şiirlerinden seçmeler dışında (Ankara 1988) bütünüyle henüz yayımlanmamıştır. *Divan*'ın Vatikán Kütüphanesi (Vat. Turco 196) ile Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Hamidiye, nr. 1082 m.) yazmaları önemli nüshalardır. Tunca Kortantamer altı nüshayı ayrıntılı olarak tanıtmış, Yaşar Akdoğan da tenkitli metnini hazırlayarak dil hususiyetleri üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır. 2. *İskendernâme*. Ahmedî, edebiyatımızda daha çok bu mesnevisiyle tanınır. 792'de (1390) telif edilen eserin çeşitli yazmalarındaki farklılıklardan, müellifin eserine bu tarihten sonra da 813 (1410) yılına kadar bazı ilâveler yaptığı anlaşılmaktadır. "Mevlid" bölümü ile "Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân" kısmı daha önceki nüshalarda da bulunmaktadır. Telif tarihi *Osmanlı Müellifleri*'nde 808 (1405) ola-